

ВИСНОВОК

про наукову новизну, теоретичне та практичне значення результатів дисертації Качан Тетяни Валеріївни на тему «Досудове розслідування у кримінальних провадженнях щодо зловживання владою або службовим становищем», поданої на здобуття ступеня доктора філософії з галузі знань 08 «Право» за спеціальністю 081 «Право», затвердженої Вченою радою Університету державної фіскальної служби України (протокол № 14 від 23 листопада 2021 року)

ВИТЯГ

з протоколу фахового семінару кафедр навчально-наукового інституту права Державного податкового університету № 11 від 16 червня 2025 року

Присутні:

кафедра теорії та історії держави і права: завідувач кафедри теорії та історії держави і права, к.ю.н., доцент Бак В., д.ю.н., професор Шевченко А., професор кафедри теорії та історії держави і права, д.ю.н., доцент Вітюк Д., к.ю.н., доцент Сіренко О.; *кафедра цивільного права та процесу:* завідувач кафедри цивільного права та процесу, к.ю.н., професор Білянська Н., професор кафедри цивільного права та процесу, д.ю.н., професор Чеховська І., *кафедра міжнародного права та права Європейського Союзу:* завідувач кафедри міжнародного права та права Європейського Союзу, к.ю.н., доцент Чернецька О., *кафедра фінансового та податкового права:* завідувач кафедри фінансового та податкового права, к.ю.н., професор Глух М., *кафедра правничої лінгвістики:* завідувач кафедри правничої лінгвістики, д.ю.н., доцент Миколаєць В., доцент кафедри правничої лінгвістики, д.ю.н., доцент Бодунова О. (науковий керівник); завідувач навчальної лабораторії «Юридична клініка», кандидат юридичних наук, доцент Омельчук Л., *кафедра кримінального права та процесу:* завідувач кафедри кримінального права та процесу, д.ю.н., професор Дідківська Г., професор кафедри кримінального права та процесу, д.ю.н., професор, заслужений юрист України Топчій В., професор кафедри кримінального права та процесу, д.ю.н., професор Колб О.Г., професор кафедри кримінального права та процесу, д.ю.н., професор Максименцев М.; професор кафедри кримінального права та процесу, д.ю.н., професор Нікітін Ю., професор кафедри кримінального права та процесу, д.ю.н. Мамка Г., доцент кафедри кримінального права та процесу, к.ю.н., доцент Грицюк І., доцент кафедри кримінального права та процесу, к.ю.н., доцент Мілевський О., доцент кафедри кримінального права та процесу, к.ю.н., доцент Лазебний А., доцент кафедри кримінального права та процесу, к.ю.н. Сперкач Н., доцент кафедри кримінального права та процесу, к.ю.н., заслужений юрист України Софієв С., доцент кафедри кримінального права та процесу, к.ю.н. Карпенко Н., доцент кафедри кримінального права та процесу, к.ю.н.

Забарний М., доцент кафедри кримінального права та процесу, к.ю.н., доцент
Павлюх О., доцент кафедри кримінального права та процесу, к.ю.н. Лопашук Д.

Порядок денний:

Обговорення дисертаційного дослідження аспірантки навчально-наукового інституту права Державного податкового університету Качан Тетяни Валеріївни на тему «Досудове розслідування у кримінальних провадженнях щодо зловживання владою або службовим становищем», поданої на здобуття ступеня доктора філософії з галузі знань 08 «Право» за спеціальністю 081 «Право», затвердженої Вченою радою Державного податкового університету (протокол № 14 від 23 листопада 2021 року).

Слухали:

Доповідь здобувачки Качан Т. на тему «Досудове розслідування у кримінальних провадженнях щодо зловживання владою або службовим становищем».

Доповідачка обґрунтувала актуальність обраної теми дисертаційного дослідження, висвітлила стан її розробки, визначила зв'язок роботи з науковими програмами, планами та темами, мету та завдання, об'єкт і предмет, методи дослідження, розкрила наукову новизну та практичне значення одержаних результатів, навела дані про апробацію результатів дисертації та кількість публікацій, а також окреслила структуру дисертації.

Зокрема, авторка зазначила, що зловживання владою або службовим становищем як окремий вид кримінального правопорушення не лише порушує принципи публічної служби, а й підриває довіру громадян до органів державної влади та місцевого самоврядування, негативно впливає на інвестиційний клімат і створює загрозу системній корупції. Особливої уваги набуває саме стадія досудового розслідування, яка є вирішальною для забезпечення своєчасного виявлення та фіксації фактів зловживання владою або службовим становищем, правильної кваліфікації дій осіб, які вчиняють кримінальне правопорушення, збирання належних та допустимих доказів для подальшого судового розгляду.

Недостатня ефективність досудового розслідування часто призводить до уникнення відповідальності посадовими особами, що зумовлює повторне вчинення кримінальних правопорушень, сприяє корупційним загрозам та дискредитує правоохоронну систему. Крім того, на практиці досудове розслідування таких кримінальних правопорушень ускладнюється проблемами доступу до доказової інформації, впливом службових осіб на свідків або документи, прогалинами у законодавчому забезпеченні процесуальних механізмів притягнення винних до відповідальності.

Доведено, що потрібно внести низку змін до кримінального законодавства щодо удосконалення розслідування та правильної кваліфікації діянь, зокрема, запропоновано закріпити таку кваліфікуючу ознаку як «воєнний стан та надзвичайна ситуація», додати до приміток до ст. 364 та 365 КК України дефініції «вихід за межі повноважень» та «використання повноважень всупереч інтересам служби» тощо.

Т.В. Качан висвітлила мету, завдання, об'єкт та предмет дослідження, а також зупинилася на основних наукових висновках в роботі, що становлять наукову новизну.

Розроблено Типові методичні рекомендації щодо проведення комплексної судової експертизи у справах про службові кримінальні правопорушення на основі вивчення офіційних статистичних даних, емпіричних джерел та наукових праць.

Виокремлено типові слідчі ситуації під час розслідування зловживання владою або службовим становищем в умовах воєнного стану, до яких віднесено: ситуація наявності обґрунтованої інформації про зловживання владою - без доступу до матеріальних доказів, ситуація маскування кримінального правопорушення під «воєнну необхідність» або «виконання наказу», ситуація залучення кількох посадовців із різних органів (змова), ситуація втрати або недоступності ключових доказів унаслідок бойових дій, ситуація суспільного резонансу та політичного тиску тощо.

Запропоновано зміни до законодавства щодо удосконалення процесуального порядку застосування застави та тимчасового відсторонення від посади під час досудового розслідування зловживання владою або службовим становищем, зокрема щодо уточнення законодавчих норм щодо визначення розміру застави, посилення контролю за походженням коштів, встановлення чітких процесуальних критеріїв для обрання цього запобіжного заходу саме у корупційних справах.

У роботі удосконалено підхід до визначення поняття зловживання владою, під яким запропоновано розуміти умисне використання особою, яка має владні повноваження, цієї влади всупереч інтересам служби з метою отримання вигоди для себе чи інших осіб або завдання шкоди інтересам держави, суспільства чи окремих осіб. Під зловживанням службовим становищем варто розуміти умисне використання службовою особою не владних, а організаційно-розпорядчих чи адміністративно-господарських повноважень всупереч інтересам служби. У зв'язку з унормуванням цих понять запропоновано внести низку змін до законодавства.

Дисертанткою також представлено власний підхід до основних напрямів вдосконалення досудового розслідування зловживання владою або службовим становищем, зокрема: встановлення мінімального порогу шкоди або наслідків для кваліфікації діяння за ст. 364, що зменшить навантаження на органи розслідування, запровадження обов'язкового використання аналітичних електронних платформ (Prozorro, eData, eCase, ZvitPro) під час збору доказів і аналізу дій посадових осіб, використання електронних доказів як основного джерела встановлення причинно-наслідкового зв'язку між діями суб'єкта та наслідками тощо.

Практичне значення одержаних результатів полягає в тому, що сформульовані та викладені в роботі положення, висновки впроваджені й використовуються у законотворчій діяльності – під час підготовки змін до чинного законодавства України з питань досудового розслідування зловживання владою або службовим становищем; практичній діяльності – як рекомендації під

час практичної діяльності органів досудового розслідування, а також у процесі проведення занять щодо підвищення кваліфікації; науково-дослідній діяльності – при формуванні наукових розробок з питань удосконалення досудового розслідування зловживання владою або службовим становищем; освітньому процесі – для проведення різних форм занять зі здобувачами вищої освіти денної та заочної форм навчання.

По завершенню доповіді аспірантці присутніми були поставлені такі запитання:

Лисенко В.: Обґрунтуйте, будь ласка, необхідність розмежування понять «зловживання владою» та «зловживання становищем» та як це впливає на розслідування таких кримінальних правопорушень.

Відповідь: Дякую за запитання. Варто зазначити, що у судовій практиці України тривалий час існувала проблема чіткого розмежування кримінально караних діянь, передбачених ст. 364 КК України («Зловживання владою або службовим становищем») та ст. 365 КК України («Перевищення влади або службових повноважень»). Складність кваліфікації полягала в тому, що межі повноважень службової особи часто були нечіткими, а самі діяння – схожими за зовнішніми ознаками. Для вирішення цієї колізії Пленум Верховного Суду України у п. 5 постанови № 15 від 26 грудня 2003 р. спеціально наголосив на необхідності відмежування зазначених складів правопорушень: зловживання владою має місце тоді, коли особа використовує надані їй законом повноваження всупереч інтересам служби, а перевищення влади – коли особа вчиняє дії, що явно виходять за межі її повноважень, тобто використовує повноваження, яких вона взагалі не мала.

Проте подальші зміни у кримінальному законодавстві викликали нову хвилю дискусій. Так, Законом України від 21 лютого 2014 р. «Про внесення змін до Кримінального і Кримінального процесуального кодексів України щодо імплементації до національного законодавства положень ст. 19 Конвенції ООН проти корупції» стаття 365 КК України була викладена в новій редакції. Згідно з оновленою ч. 1 ст. 365 КК, кримінальна відповідальність за перевищення влади або службових повноважень передбачена винятково для працівників правоохоронних органів.

Наслідком такої законодавчої зміни стало утворення прогалини в механізмі кримінально-правового реагування на дії службових осіб, які, не будучи працівниками правоохоронних органів, перевищили свої повноваження. Такі дії часто не підпадають під ознаки зловживання владою (оскільки немає використання наданих повноважень), а за новою редакцією ст. 365 – також не можуть бути інкриміновані, бо особа не є працівником правоохоронного органу. Це призводить до складнощів правової кваліфікації й потребує наукового та законодавчого переосмислення.

Колб О.: Хочу запитати, які особливості взаємодії слідчого з іншими учасниками кримінального провадження досудового розслідування зловживання владою або службовим становищем?

Відповідь: Дякую за запитання. До них ми віднесли такі: складність викриття та документування фактів зловживання владою, як правило, має прихований характер, що вимагає від оперативних підрозділів проведення комплексного збору попередньої оперативної інформації. Успішна реалізація кримінального провадження неможлива без тісної та своєчасної взаємодії з органами досудового розслідування; наявність службових зв'язків і спроб впливу на слідство; проведення НСРД. У зазначених провадженнях особливо важливим є проведення НСРД – аудіо- та відеоконтролю, спостереження, контроль за вчиненням правопорушення тощо; оцінка та реалізація оперативної інформації. Оперативні підрозділи нерідко першими отримують інформацію про можливе зловживання владою; встановлення службового зловживання потребує ретельного збору доказів про причинно-наслідковий зв'язок між діями службової особи та негативними наслідками. Це досягається шляхом спільного аналізу матеріалів, планування допитів, обшуків, вилучень документації, економічних експертиз, тощо.

Сперкач Н.: Коротко охарактеризуйте особливості початкового етапу розслідування зловживання владою або службовим становищем.

Відповідь: Дякую за запитання. Особливостями початкового етапу розслідування зловживання владою або службовим становищем є: встановлення факту зловживання у відсутності явних слідів кримінального правопорушення. Початковий етап розслідування ускладнюється тим, що зловживання владою зазвичай не супроводжується очевидними зовнішніми ознаками злочину (як, наприклад, у разі насильницьких злочинів). Виявлення таких діянь переважно ґрунтується на аналітичній обробці службових документів, фінансової звітності, актів перевірок тощо. А також необхідність аналізу правомірності прийнятих рішень. Сутність зловживання владою полягає в умисному використанні посадовою особою своїх повноважень всупереч інтересам служби. Тому на початковому етапі критично важливо з'ясувати, чи було прийняте рішення (або бездіяльність) таким, що суперечить нормам права, службовим інструкціям або логіці публічного інтересу.

Головуюча: Є ще запитання? Немає. Переходимо до обговорення дисертації. Слово надається **науковому керівнику, кандидату юридичних наук, доценту Грицюку І.** який зазначив, що підготовлена Качан Тетяною Валеріївною дисертаційна робота на тему «Досудове розслідування у кримінальних провадженнях щодо зловживання владою або службовим становищем» є цілісним науковим дослідженням, що підтверджується результатами теоретико-правового аналізу як законодавчої бази, так і наукового доробку у сфері вивчення вказаної проблематики.

Складений здобувачкою план дослідження дозволив охопити усі ключові питання теми дослідження і досить повно та змістовно висвітлити їх. Цьому сприяло правильне визначення ним мети, завдань, об'єкта і предмета дослідження, застосування необхідного наукового інструментарію.

Здобуті під час дослідження результати певною мірою заповнюють прогалини у висвітленні науково-теоретичних і прикладних питань. В обґрунтуванні авторських висновків у дисертації пропонується низка нових

теоретично концептуальних та практично важливих положень, зокрема, пропозицій до законодавства.

Специфіка теми дослідження, сформульовані мета і завдання визначили структуру дисертації, послідовність та логіку викладення матеріалу. Зміст дисертації свідчить про повноту і завершеність комплексного дослідження.

Робота оформлена в повній відповідності до вимог, які ставляться щодо дисертації на здобуття наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 «Право».

У цілому робота оцінена позитивно. Відмічено, що вона була виконана самостійно і авторки можна вважати підготовленим науковцем. Було акцентовано увагу на тому, що науковий керівник робив лише окремі зауваження та вносив окремі корективи щодо обраної теми дослідження. Здобувачка же з деякими зауваженнями погоджувалася, а з деякими – ні, аргументовано відстоюючи свою особисту точку зору з певних питань.

Вищевикладене свідчить, що дисертаційне дослідження Качан Тетяни Валеріївни на тему «Досудове розслідування у кримінальних провадженнях щодо зловживання владою або службовим становищем», представляє самостійне, закінчене дослідження теоретичного характеру, є оригінальним, актуальним, практично значимим і дозволяє зробити висновок, що робота відповідає встановленим вимогам і може бути рекомендована до прилюдного захисту.

Головуюча: Переходимо до обговорення дисертації. Слово надається доповідачам:

Кандидату юридичних наук, доценту Омельчук Л., яка підкреслила, що виконане Качан Тетяною Валеріївною дослідження присвячене актуальній проблемі, яка є важливою як для теорії, так і для практики.

Зазначена оцінка ґрунтується на результатах опрацьованих здобувачем та використаних у тексті дисертації наукових, навчальних і нормативно-правових джерел (всього 180 найменувань), а також виведених ним на цій основі елементів наукової новизни (всього 9 положень), кожен із яких відображено в певній рубриці, а саме: вперше - 4 науково обґрунтованих результатів свого дослідження; удосконалено - 3 та дістали подальший розвиток - 2 положення.

Проведений аналіз опублікованих наукових розробок Т. Качан показав, що основні положення та висновки, що сформульовані в дисертації, відображено у 5 наукових публікаціях, з них 3 статті опубліковані у фахових виданнях з юридичних наук, а також 2 тез доповідей на науково-практичних конференціях.

Виходячи з цього, варто визнати, що кількість праць та інших результатів цієї наукової розробки, у цілому та з формальної точки зору є достатньою для узагальнення та наукового обґрунтування вироблених її авторки положень, висновків, рекомендацій і пропозицій по суті проблематики, яка досліджується.

Про наукову новизну та практичну цінність цієї дисертації свідчать також й інші її положення, висновки та пропозиції, що відображені у відповідних розділах і підрозділах. Проте, як побажання доцільно було б висвітлити такі положення:

1. Дисертантка у роботі стверджує, що на сьогодні практика правозастосування потребує оновленої методики розслідування зловживання владою або службовим становищем, зважаючи на воєнний стан, економічну кризу

тощо. Тому, на нашу думку, доцільно запропонувати авторську методику розслідування таких кримінальних правопорушень в окремому додатку до дисертації.

2. На нашу думку, потребує більшого наукового вивчення доказування у справах щодо зловживання владою або службовим становищем, зокрема, процес збирання та фіксації електронних доказів.

Поряд з тим, необхідно зазначити, що наведені критичні зауваження і рекомендації стосуються дискусійних питань і в цілому не впливають на загальну позитивну оцінку дисертації, яка має науково-теоретичне і практичне значення і містить наукові положення, що являють нові підходи до вирішення конкретного наукового завдання і сприяють удосконаленню кримінального процесуального законодавства.

Кандидату юридичних наук, доценту Лугиній Н., яка відзначила, що актуальність обраної Качан Тетяною Валеріївною теми дисертаційного дослідження не викликає сумнівів і заперечень, адже на сьогодні немає достатньої бази монографічних досліджень, присвячених комплексному аналізу досудового розслідування зловживання владою або службовим становищем..

У результаті проведеного наукового дослідження сформульовано низку нових наукових положень і висновків, запропонованих особисто здобувачкою. Водночас, рецензент підкреслив, що виконане Качан Тетяною Валеріївною дослідження є актуальним і своєчасним, а положення та висновки, які містяться у дисертації, достатньою мірою науково обґрунтовані.

При дослідженні застосовано ряд методів, обраних авторкою з урахуванням специфіки поставленої мети, а також об'єкта і предмета дослідження.

У дисертації авторка продемонструвала рівень своєї професійної зрілості та наукової кваліфікації. Обґрунтованість наукових положень дисертації та достовірність одержаних результатів підтверджена теоретичною та методологічною базою дослідження, критичним аналізом та узагальненням праць вітчизняних і зарубіжних учених.

Дослідження фахово структуроване і відзначається цілісною логічною побудовою. Розділи і підрозділи взаємопов'язані між собою і показують послідовність аналізу досліджуваних юридичних явищ. При поділі розділів основного тексту на підрозділи авторкою дотримані правила пропорційності і взаємозв'язку. Мета і завдання, які визначені авторкою у вступі, знайшли відображення у змісті і тексті дослідження.

Проте є декілька дискусійних положень, на яких акцентована увага:

1. Дисертантка у роботі проаналізувала затримання, відсторонення від посади та застосування застави у справах про зловживання владою або службовим становищем. На думку рецензента, доцільно більш детально проаналізувати й інші заходи забезпечення кримінального провадження у справах про зловживання владою або службовим становищем.

2. Авторка провела ґрунтовний аналіз законодавства та емпіричних даних щодо зловживання владою або службовим становищем та запропонувала багато змін до законодавства, виклавши їх в окремому пункті висновків На нашу думку,

доцільно їх сформувати в окремий додаток і подати на розгляд відповідного комітету Верховної ради. України.

Рецензентом відмічено, що в цілому, дослідження відображає вміння авторки довести свої судження та дискутувати при оцінці наукових поглядів опонентів. Основні висновки і пропозиції, сформульовані авторкою, викладені чітко, без двозначності, прозоро; головні тези наведені комплексно, системно. Аргументи не суперечать один одному і є достатніми та переконливими.

Висновки дисертації містять головні наукові результати, отримані дисертантом особисто, синтезують накопичену у змісті інформацію відповідно до сформульованих у вступі загальної мети і конкретних завдань.

Таким чином, дисертація Качан Тетяни Валеріївни є цілісним, самостійним, завершеним монографічним дослідженням важливої наукової і практичної проблеми, відповідає встановленим вимогам.

В обговоренні дисертаційного дослідження взяли участь:

Доктор юридичних наук, професор Дідківська Г., яка зауважила, що здобувачка у своїй дисертації досягла поставленої мети. Зокрема, нею сформульовано ряд положень, що мають важливе теоретичне та практичне значення. У роботі вдало використано зарубіжну наукову літературу та джерела. Матеріал викладається логічно та послідовно.

Отже, можна зробити висновок, що подане дисертаційне дослідження має закінчений вигляд. Його зміст має внутрішню логічну побудову. Дисертація Качан Тетяни Валеріївни на тему «Досудове розслідування у кримінальних провадженнях щодо зловживання владою або службовим становищем» є самостійним, завершеним, комплексним дослідженням, у якому обґрунтовується низка наукових положень та висновків, що відзначаються новизною у теоретичному плані і є важливими для юридичної практики, а також може бути рекомендовано для подання до захисту на здобуття ступеня доктора філософії у разовій раді за спеціальністю 081 «Право».

Кандидат юридичних наук, професор Білянська Н., яка зазначила, що дисертантом опрацьовано досить значний масив літератури, який прямо чи опосередковано стосується теми дисертаційного дослідження, у тому числі безпосередньо проаналізовано документальні, нормативно-правові та статистичні джерела, а також сучасну наукову літературу. Це слугує свідченням високого рівня обізнаності здобувачки у темі, яка нею досліджується, та відповідного рівня обґрунтованості зроблених нею висновків.

Кандидат педагогічних наук, доцент Павлюх О. наголосила, що для тих, хто досліджує, вивчає та цікавиться проблематикою досудового розслідування службових зловживань буде корисним ознайомитися як із самим дослідженням, так і з висновками, до яких прийшов авторка.

Дисертаційне дослідження виконане якісно, на високому науковому рівні, отримані результати є об'єктивними. Позитивним моментом роботи є вміння авторки обґрунтовувати власну думку, проводити наукову дискусію із вченими, послідовно, логічно та системно викладати матеріал. Структурно вдалою видається побудова змісту дисертації. Переконливими варто назвати загальні висновки, якими показана ступінь вирішеності проблеми, що визначена у вступі

до роботи. Авторка дослідження має достатню кількість наукових статей у фахових виданнях та опублікованих тез виступів на конференціях. Дисертаційна робота виконана самостійно, має комплексний і завершений характер.

Загалом результати дисертаційного дослідження мають, безумовно, як теоретичне, так і практичне значення. Тому дисертаційна робота Качан Тетяни Валеріївни на тему «Досудове розслідування у кримінальних провадженнях щодо зловживання владою або службовим становищем» може бути рекомендована до захисту у разовій раді за спеціальністю 081 «Право».

Кандидат юридичних наук Карпенко Н., яка зупинилася на методології дисертаційної роботи, відмітила її обґрунтованість для висвітлення основних положень. Підняті у дисертаційному дослідженні проблеми і запропоновані автором шляхи розв'язання сучасних проблем в практичній площині досудового розслідування в Україні. Робота відповідає встановленим вимогам та може бути рекомендована до захисту у разовій раді за спеціальністю 081 «Право».

Доктор юридичних наук, доцент Бодунова О.М. акцентувала на актуальності і новизні роботи, підтримав доповідачів і запропонував проголосувати за роботу Качан Тетяни Валеріївни щодо захисту у разовій спеціалізованій вченій раді за спеціальністю 081 «Право».

ВИСНОВОК

щодо дисертації Качан Тетяни Валеріївни на тему: «Досудове розслідування у кримінальних провадженнях щодо зловживання владою або службовим становищем»

Обґрунтування вибору теми дослідження. Повномасштабне вторгнення росії на територію України, що розпочалося 24 лютого 2022 року, поставило перед українським суспільством фундаментальні виклики: збереження державності, територіальної цілісності та фізичного існування нації. Проте навіть у цих умовах корупційні ризики не лише не зникли, а й продовжують проникати в нові сфери суспільного життя.

Корупція в Україні має системний характер ще з часів здобуття незалежності, але в умовах війни її прояви набувають особливо суспільно небезпечної форми. Зловживання владою та посадовим становищем, розкрадання гуманітарної та військової допомоги, ухвалення корупційних рішень під прикриттям воєнного стану — усе це свідчить про загрозу підриву обороноздатності держави зсередини. Саме тому ефективне розслідування та попередження корупційних кримінальних правопорушень, особливо на рівні посадових осіб, має не лише юридичне, а й моральне, політичне й стратегічне значення.

Зловживання владою або службовим становищем як окремий вид кримінального правопорушення не лише порушує принципи публічної служби, а й підриває довіру громадян до органів державної влади та місцевого самоврядування, негативно впливає на інвестиційний клімат і створює загрозу системній корупції. Особливої уваги набуває саме стадія досудового

розслідування, яка є вирішальною для забезпечення своєчасного виявлення та фіксації фактів зловживання владою або службовим становищем, правильної кваліфікації дій осіб, які вчиняють кримінальне правопорушення, збирання належних та допустимих доказів для подальшого судового розгляду.

Недостатня ефективність досудового розслідування часто призводить до уникнення відповідальності посадовими особами, що зумовлює повторне вчинення кримінальних правопорушень, сприяє корупційним загрозам та дискредитує правоохоронну систему. Крім того, на практиці досудове розслідування таких кримінальних правопорушень ускладнюється проблемами доступу до доказової інформації, впливом службових осіб на свідків або документи, прогалинами у законодавчому забезпеченні процесуальних механізмів притягнення винних до відповідальності.

У зв'язку з цим особливої актуальності набуває наукове обґрунтування напрямів удосконалення досудового розслідування, пошук ефективних процесуальних інструментів та організаційних рішень, що дозволять забезпечити неупереджене, об'єктивне та результативне досудове розслідування зловживання владою чи службовим становищем.

Актуальність теми дослідження зумовлена й офіційними статистичними даними. За період з 24 лютого 2022 року по 28 січня 2025 року у Єдиному державному реєстрі судових рішень міститься 9855 записів про правопорушення корупційного характеру, з яких 4669 — це кримінальні корупційні правопорушення¹. Така кількість свідчить про високий рівень поширення корупції навіть в умовах повномасштабної війни, що, у свою чергу, підкреслює неефективність існуючих механізмів її попередження та стримування.

У 2019 році до ЄРДР було внесено понад 1050 кримінальних проваджень за ст. 364 КК України, з яких понад 300 були передані до суду. Це був найбільш активний період у боротьбі з цим видом кримінальних правопорушень до початку пандемії та подальших законодавчих змін. У 2020 році кількість розпочатих проваджень суттєво знизилася — понад 480 справ. У 2021 році після часткових нормотворчих змін та оновлення редакції ст. 364 ККУ було зафіксовано близько 620 проваджень, з яких понад 190 були направлені до суду. Це свідчило про поступове відновлення ефективності слідчих (розшукових) дій, хоча загальний рівень засуджень залишався обмеженим.

Починаючи з 2022 року, у зв'язку з повномасштабною військовою агресією росії та введенням воєнного стану, кількість правопорушень за ст. 364 ККУ знову зросла — було зареєстровано понад 790 кримінальних проваджень, із яких більше 230 було передано до суду. У 2023 році тенденція до зростання збереглася. За офіційною статистикою, було внесено до ЄРДР щонайменше 870 нових проваджень за ознаками зловживання владою, при цьому до суду було скеровано понад 250 справ. Поряд з тим, реальний рівень засуджень залишається порівняно

¹ Дані Єдиного державного реєстру судових рішень. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/> (дата звернення 12.02.2025 р.).

низьким, що вказує на труднощі у доказуванні умислу зловживання та проблеми на етапі досудового розслідування².

За даними міжнародної організації Transparency International, у 2023 році Україна додала 3 бали в Індекс сприйняття корупції (Corruption Perceptions Index, CPI), що є одним із найкращих результатів у світі за цей період. Зараз країна має 36 балів, що дозволяє їй залишатися на рівні таких держав, як Алжир, Бразилія та Сербія³.

Однак, попри позитивну динаміку в Індексі сприйняття корупції, що свідчить про зростання довіри до антикорупційної політики України на міжнародному рівні, внутрішня криміногенна ситуація залишається складною. За офіційними статистичними даними, кількість корупційних кримінальних правопорушень щороку зростає, що свідчить про наявність глибоко вкорінених системних проблем у публічному управлінні, правоохоронній та судовій системах.

Особливо небезпечним є те, що в умовах воєнного стану корупція проникає у критичні сфери: гуманітарна допомога, розподіл бюджетних коштів, військові закупівлі, сфера публічної служби. Це створює загрозу не лише для економічної стабільності, але й для національної безпеки загалом. Крім того, суспільне невдоволення фактами безкарності посадовців, які зловживають владою, підриває довіру до держави та ускладнює процеси демократичної трансформації.

Усе вищевикладене свідчить про актуальність цієї наукової проблеми та необхідність її всебічного дослідження і подальшої розробки.

Теоретичні та практичні питання розслідування корупційних кримінальних правопорушень досліджувалися у працях таких вітчизняних учених: С. І. Бородин, Т. В. Брич, Л. В. Гаврилюк, І. В. Грицюк, К. В. Гусаров, З. А. Загинеї, Б. В. Здравомислов, С. В. Дем'яненко, О. О. Дудоров, В. А. Журавель, О. О. Кваша, Н. В. Кимлик, О. В. Кириченко, О. М. Костенко, О. Г. Кулик, О. І. Курило, Ю. С. Лимаренко, Н. А. Лугіна, М. О. Маршуб, Л. В. Омельчук, В. Я. Тацій, А. Н. Трайнін, В. В. Топчій, В. О. Туляков, С. В. Трофименко, В. І. Тютюгін, В. І. Шакур, М. І. Хавронюк, О. В. Халін, В. Ю. Шепітько, Н. М. Яковець тощо.

Окремі питання досудового розслідування зловживання владою або службовим становищем висвітлені у роботах П. П. Андрушка, В. Д. Бакаєва, О. М. Гаврилюка, В. К. Грищука, В. В. Демиденка, О. П. Кучинської, О. Г. Олійника, О. І. Тищенко, Н. М. Шумило, С. С. Яценка тощо.

Однак багато питань з досліджуваного напрямку залишилися поза наукової уваги та потребують подальших розробок і досліджень. Так, попри значну кількість наукових праць, дослідження досудового розслідування зловживання владою або службовим становищем досі має низку прогалин, як теоретичних, так і прикладних, зокрема питання методики встановлення суб'єктивної сторони

² Про зареєстровані кримінальні правопорушення та результати їх досудового розслідування: Офіційний сайт Офісу Генерального прокурора. URL: <https://gp.gov.ua/ua/posts/pro-zareyestrovani-kriminalni-pravoporushennya-ta-rezultati-yih-dosudovogo-rozsliduvannya-2> (дата звернення 12.02.2025 р.).

³ Українська правда. Індекс сприйняття корупції: Україна показала одну з кращих динамік у світі за рік. 2024. URL: <https://www.pravda.com.ua/news/2024/01/30/7439496/> (дата звернення 12.02.2025 р.).

кримінального правопорушення (умислу, мотивів, мети), доказування корисливого або іншого особистого інтересу, який не завжди матеріалізується, моделі типових слідчих ситуацій при зловживанні владою у різних сферах: бюджет, оборона, медицина, гуманітарна допомога, роль електронної пошти, месенджерів, цифрових документів як джерел доказів тощо.

Саме тому обрана тема дисертаційного дослідження є актуальною і своєчасною.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами, грантами. Обраний напрям дослідження ґрунтується на положеннях рішення Ради національної безпеки і оборони України «Про Стратегію економічної безпеки України на період до 2025 року», введеного в дію Указом Президента України від 11 серпня 2021 року № 347/2021, Стратегії національної безпеки України, затвердженої Указом Президента України від 14 вересня 2020 року № 392/2020; Національної стратегії у сфері прав людини на 2021–2023 роки, затвердженої Указом Президента України від 24 березня 2021 року № 119/2021), Комплексного стратегічного плану реформування органів правопорядку як частини сектору безпеки і оборони України на 2023–2027 роки, затвердженого Указом Президента України від 11 травня 2023 року № 273/2023), Плану законодавчого забезпечення реформ в Україні, схваленого Постановою Верховної Ради України від 4 червня 2015 р. № 509-VIII.

Тема дисертації затверджена Вченою радою Університету державної фіскальної служби України (протокол № 14 від 23 листопада 2021 року).

Мета та завдання дослідження. Метою дослідження є комплексний аналіз теоретичних та прикладних питань досудового розслідування зловживання владою або службовим становищем, розроблення на його основі науково обґрунтованих пропозицій і рекомендацій щодо вдосконалення правової регламентації та практики застосування цього інституту кримінального провадження.

Відповідно до поставленої мети сформульовані такі *завдання*:

- дослідити стан наукової розробленості проблем розслідування у кримінальних провадженнях щодо зловживання владою або службовим становищем;
- визначити поняття, сутність та ознаки зловживання владою або службовим становищем;
- охарактеризувати взаємодію слідчого з іншими учасниками кримінального провадження досудового розслідування зловживання владою або службовим становищем;
- проаналізувати особливості початкового етапу розслідування у кримінальних провадженнях щодо зловживання владою або службовим становищем;
- висвітлити порядок проведення окремих слідчих (розшукових) дій та формування типових слідчих ситуацій під час розслідування зловживання владою або службовим становищем;

- здійснити характеристику окремих заходів забезпечення кримінального провадження під час розслідування зловживання владою або службовим становищем;

- здійснити ґрунтовний аналіз використання спеціальних знань під час розслідування зловживання владою або службовим становищем;

- провести дослідження законодавства зарубіжних країн щодо досудового розслідування зловживання владою або службовим становищем;

- запропонувати напрями покращення ефективності досудового розслідування зловживання владою або службовим становищем в Україні.

Об'єктом дослідження є суспільні відносини, які виникають під час досудового розслідування у кримінальних провадженнях щодо зловживання владою або службовим становищем

Предметом дослідження є досудове розслідування у кримінальних провадженнях щодо зловживання владою або службовим становищем.

Методи дослідження обрані з урахування заявленої мети та завдань, його об'єкта і предмета. Методологічною основою роботи слугували як загальнонаукові, так і спеціальні юридичні методи пізнання, що забезпечили комплексний підхід до вивчення проблеми розслідування зловживання владою або службовим становищем. Застосування діалектичного методу дало змогу розглядати досліджуване явище в його розвитку, внутрішній суперечливості, динаміці правових підходів, а також виявити взаємозв'язок і взаємообумовленість окремих елементів досудового розслідування таких кримінальних правопорушень (всі розділи дослідження). Аналіз і синтез були використані для узагальнення емпіричних даних, порівняння підходів до кваліфікації складу кримінального правопорушення, логічного структурування теоретичного матеріалу (розділи 2, 3). Метод індукції та дедукції дозволив переходити від загальних теоретичних положень до конкретних висновків щодо практики слідчої діяльності й навпаки (підрозділи 2.1, 2.2, 2.3, 2.4). Формально-юридичний метод застосовувався при аналізі чинного законодавства України, зокрема положень Кримінального кодексу України, Кримінального процесуального кодексу України, антикорупційного законодавства та підзаконних актів, що регулюють порядок досудового розслідування (підрозділи 1.2, 1.3, 2.1, 2.2). Порівняльно-правовий метод використовувався для зіставлення вітчизняного підходу до кваліфікації та розслідування зловживання владою з практикою окремих зарубіжних країн і стандартами, рекомендованими міжнародними організаціями (наприклад, GRECO, OECD) (підрозділ 3.1). Крім того, в роботі застосовувався статистичний метод для аналізу емпіричних даних щодо кількості кримінальних правопорушень, передбачених ст. 364 КК України, динаміки скерування справ до суду та результатів судового розгляду (всі розділи дисертації).

Емпіричну базу дослідження становлять статистичні дані Офісу Генерального прокурора, Верховного Суду, інших судів загальної юрисдикції, Єдиного державного реєстру судових рішень, Європейського суду з прав людини, міжнародних організацій а також зведені дані вивчення 68 матеріалів кримінальних проваджень щодо ст. 364 КК України та результати соціологічного опитування 104 слідчих, 71 прокурора та 76 адвокатів у м. Київ, Житомирській,

Київській, Тернопільській, Черкаській, Хмельницькій областях.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в тому, що за характером та змістом дисертаційна робота є однією із перших комплексних монографічних досліджень досудового розслідування у кримінальних провадженнях щодо зловживання владою або службовим становищем. Найістотнішими результатами дослідження, що зумовлюють його новизну та визначають особистий внесок у розроблення зазначеної проблематики, є такі положення, висновки та пропозиції:

вперше:

- запропоновано низку змін до кримінального законодавства щодо удосконалення розслідування та правильної кваліфікації діянь, зокрема, запропоновано закріпити таку кваліфікуючу ознаку як «воєнний стан та надзвичайна ситуація», додати до приміток до ст. 364 та 365 КК України дефініції «вихід за межі повноважень» та «використання повноважень всупереч інтересам служби» тощо;

- розроблено Типові методичні рекомендації щодо проведення комплексної судової експертизи у справах про службові кримінальні правопорушення на основі вивчення офіційних статистичних даних, емпіричних джерел та наукових праць;

- виокремлено типові слідчі ситуації під час розслідування зловживання владою або службовим становищем в умовах воєнного стану, до яких віднесено: ситуація наявності обґрунтованої інформації про зловживання владою - без доступу до матеріальних доказів, ситуація маскування кримінального правопорушення під «воєнну необхідність» або «виконання наказу», ситуація залучення кількох посадовців із різних органів (змова), ситуація втрати або недоступності ключових доказів унаслідок бойових дій, ситуація суспільного резонансу та політичного тиску тощо;

- запропоновано зміни до законодавства щодо удосконалення процесуального порядку застосування застави та тимчасового відсторонення від посади під час досудового розслідування зловживання владою або службовим становищем, зокрема щодо уточнення законодавчих норм щодо визначення розміру застави, посилення контролю за походженням коштів, встановлення чітких процесуальних критеріїв для обрання цього запобіжного заходу саме у корупційних справах;

удосконалено:

- наукову позицію щодо можливості ініціативного здійснення оперативно-розшукових заходів оперативними підрозділами в межах кримінального провадження без обов'язкової наявності письмового доручення слідчого або прокурора, за умови подальшої процесуальної легалізації отриманих результатів та надання повноважень на перевірку заяв про кримінальні правопорушення, які готуються, шляхом проведення оперативно-розшукової діяльності ще до початку досудового розслідування;

- позицію щодо основних напрямів вдосконалення досудового розслідування зловживання владою або службовим становищем, зокрема: основні напрями вдосконалення цього процесу: встановлення мінімального порогу шкоди або наслідків для кваліфікації діяння за ст. 364, що зменшить навантаження на

органи розслідування, запровадження обов'язкового використання аналітичних електронних платформ (Prozorro, eData, eCase, ZvitPro) під час збору доказів і аналізу дій посадових осіб, використання електронних доказів як основного джерела встановлення причинно-наслідкового зв'язку між діями суб'єкта та наслідками тощо;

- поняття зловживання владою, під яким запропоновано розуміти умисне використання особою, яка має владні повноваження, цієї влади всупереч інтересам служби з метою отримання вигоди для себе чи інших осіб або завдання шкоди інтересам держави, суспільства чи окремих осіб. Під зловживанням службовим становищем варто розуміти умисне використання службовою особою не владних, а організаційно-розпорядчих чи адміністративно-господарських повноважень всупереч інтересам служби. У зв'язку з унормуванням цих понять запропоновано внести низку змін до законодавства;

дістали подальшого розвитку:

- сучасні напрями наукових досліджень досудового розслідування зловживання владою або службовим становищем, до яких віднесено питання щодо чіткого відмежування зловживання владою або службовим становищем від суміжних складів кримінальних правопорушень, особливості доказування умислу у кримінальних правопорушеннях проти інтересів публічної служби, методика розслідування кримінальних правопорушень у сфері цифрової (електронної) влади та електронного документообігу тощо;

- наукова думка щодо вдосконалення української моделі на основі аналізу зарубіжного досвіду зловживання владою або службовим становищем: спеціалізація органів розслідування (як у SFO, PNF, CBA) дозволяє зосередитися на доказуванні складних корупційних схем; захист викривачів (whistleblowers) має бути інституційно гарантований, як у США; автоматичний обов'язок перевірки сигналів про зловживання, як у Франції та Німеччині, може зменшити латентність кримінальних правопорушень;

Практичне значення одержаних результатів полягає в тому, що сформульовані та викладені в роботі положення, висновки впроваджені й використовуються у:

- *законотворчій діяльності* – під час підготовки змін до чинного законодавства України з питань досудового розслідування зловживання владою або службовим становищем;

- *практичній діяльності* – як рекомендації під час практичної діяльності органів досудового розслідування, а також у процесі проведення занять щодо підвищення кваліфікації;

- *науково-дослідній діяльності* – при формуванні наукових розробок з питань удосконалення досудового розслідування зловживання владою або службовим становищем;

- *освітньому процесі* – для проведення різних форм занять зі здобувачами вищої освіти денної та заочної форм навчання.

Особистий внесок здобувачки. Дисертація є самостійною, завершеною науковою працею. Сформульовані в ній положення, узагальнення, висновки, рекомендації та пропозиції обґрунтовано на підставі самостійно проведених

досліджень.

У науковій статті, опублікованій спільно з І. В. Грицюком, авторкою самостійно проаналізовано види заходів забезпечення кримінального провадження, які застосовуються у справах про зловживання владою або службовим становищем.

Ідеї та розробки, що належать співавторам, разом з якими були опубліковані наукові статті, в дисертації не використовувалися. Для аргументації окремих положень дисертації використовувалися наукові праці інших учених, на які зроблено посилання.

Апробація результатів дисертації. Основні положення дисертації обговорювалися на кафедрі кримінального права та процесу Державного податкового університету. Результати дослідження були оприлюднені на 2 науково-практичних конференціях та круглих столах, зокрема: Проблеми забезпечення прав і свобод людини і громадянина в умовах воєнного стану (м. Ірпінь, 15 травня 2024 року); Дев'яносто п'яті економіко-правові дискусії. Серія: Соціальні та гуманітарні науки (м. Львів, Україна, м. Ополь, Польща, 27-28 березня 2025 року).

Публікації. Основні наукові результати дисертації викладені в 5 наукових публікаціях, серед яких три статті, опубліковані в юридичних фахових виданнях України, затверджених наказом Міністерства освіти і науки України, та двоє тез доповідей, опублікованих у збірниках матеріалів науково-практичних конференцій та круглих столів.

Структура та обсяг дисертації. Робота складається із вступу, трьох розділів, що містять дев'ять підрозділів, висновків, списку використаних джерел та додатків. Загальний обсяг дисертації становить 226 сторінок, з них основний текст – 197 сторінки, список використаних джерел – 20 сторінок (180 найменувань) та 4 додатки на 9 сторінках.

СПИСОК ПУБЛІКАЦІЙ ЗДОБУВАЧА ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Публікації у наукових фахових виданнях України, в яких опубліковані наукові результати дисертації

1. Качан Т. В., Грицюк І. В. Здійснення окремих заходів забезпечення кримінального провадження під час розслідування зловживання владою або службовим становищем. *Міжнародний юридичний вісник: актуальні проблеми сучасності (теорія та практика)*. 2021. Випуск 16. С. 157-168.

2. Качан Т.В. Удосконалення розслідування зловживання владою або службовим становищем на сучасному етапі розвитку України. *Ірпінський юридичний часопис*. 2023. Випуск 4 (13). С. 148-156.

3. Качан Т.В. Використання спеціальних знань під час розслідування зловживання владою або службовим становищем. *Аналітично-порівняльне правознавство*. 2025. № 2. С. 1109-1113. URL: <http://journal-app.uzhnu.edu.ua/article/view/328078>

Наукові праці, які засвідчують апробацію результатів дисертації

4. Качан Т. В. До поняття зловживання владою або службовим становищем у кримінальному праві. *Проблеми забезпечення прав і свобод людини і громадянина в умовах воєнного стану*: матеріали Всеукраїнського круглого столу, м. Ірпінь, 15.05.2024 р. Ірпінь: Державний податковий університет, 2024. С. С. 47-49. <https://surl.li/atdcxt>

5. Качан Т. В. Сучасні виклики призначення експертиз у справах про зловживання владою або службовим становищем. *Дев'яносто п'яті економіко-правові дискусії. Серія: Соціальні та гуманітарні науки*. Матеріали Міжнародної мультидисциплінарної наукової конференції. (м. Львів, Україна, м. Ополь, Польща, 27-28 березня 2025 р.) / редкол. : О. Патряк та ін. ГО «Наукова спільнота», WSZIA w Opolu. Львів : ФО-П Шпак В.Б. URL: <http://www.spilnota.net.ua/ua/article/id-5214/>

Характеристика особистості здобувача. Качан Тетяна Валеріївна народилась 18 червня 1998 року в смт. Калинівка Броварського району Київської області.

Закінчила у 2021 році Університет державної фіскальної служби України. Аспірантка кафедри кримінального права та процесу.

Незаміжня.

Старший лейтенант. Проходить службу в Силах спеціальних операцій Збройних Сил України.

Оцінка мови та стилю дисертації. Дисертація написана з правильним вживанням юридичної та спеціальної термінології. Стиль викладення в дисертації матеріалів досліджень, наукових положень, висновків і рекомендацій забезпечують легкість і доступність їх сприйняття.

У результаті попередньої експертизи дисертації Качан Тетяни Валеріївни і повноти публікації основних результатів дослідження

УХВАЛЕНО:

1. Затвердити висновок про наукову новизну, теоретичне та практичне значення результатів дисертації Качан Тетяни Валеріївни на тему: «Досудове розслідування у кримінальних провадженнях щодо зловживання владою або службовим становищем».

2. Констатувати, що за актуальністю, ступенем новизни, обґрунтованістю, науковою та практичною цінністю здобутих результатів дисертація Качан Тетяни Валеріївни відповідає спеціальності 081 «Право» та вимогам Порядку підготовки здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії та доктора наук у закладах вищої освіти (наукових установах), затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 23 березня 2016 року № 261 (зі змінами й доповненнями), наказу Міністерства освіти і науки України «Про затвердження Вимог до оформлення дисертації» від 12 січня 2017 року № 40 (зі змінами й доповненнями) та Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про

присудження ступеня доктора філософії, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 р. № 44 (зі змінами й доповненнями).

3. Рекомендувати дисертацію Качан Тетяни Валеріївни на тему: «Досудове розслідування у кримінальних провадженнях щодо зловживання владою або службовим становищем» до захисту у разовій спеціалізованій вченій раді на здобуття ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 «Право».

Результати голосування присутніх на засіданні фахового семінару кафедр навчально-наукового інституту права: «за» – 26; «проти» – немає; «утримались» – немає.

**Голова фахового семінару кафедр
навчально-наукового інституту права
Державного податкового університету,
доктор юридичних наук, доцент,
гарант освітньо-наукової
програми 081 «Право»**

Олеся БОДУНОВА